

Ksawery Oleksiak

Szkoła Podstawowa im. Agaty Mróz-Olszewskiej w Lgocie Górnej

Pomniki Katyńskie

„Przebaczyliśmy, zapomnieć nam jednak nie wolno”

/Motto Rodziny Katyńskiej/

Katyń to dla większości ludzi miejsce gdzieś na Wschodzie pomiędzy Bugiem a Kołymą. Nie wiadomo czy to wieś, miasto, przysiółek, czy może las. A jest to miejsce bardzo ważne w historii II wojny światowej, miejsce gdzie popełniono okrutną zbrodnię na ludziach.

83 lata temu, 5 marca 1940 roku najwyższe władze ZSRR, z Józefem Stalinem na czele, podjęły decyzję o wymordowaniu około 22 tysięcy polskich obywateli – jeńców wojennych przetrzymywanych w obozach w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie oraz więźniów przetrzymywanych w więzieniach w Zachodniej Ukrainie i Białorusi. Ofiarami tej zbrodni byli żołnierze w służbie czynnej i w rezerwie, policjanci, funkcjonariusze straży granicznej i straży więziennej, członkowie Korpusu Ochrony Pogranicza, wywiadu i kontrwywiadu, osadnicy wojskowi, a także aresztowani jako tak zwani „wrogowie ludu” pracownicy administracji państwowej i sądów, nauczyciele, naukowcy, literaci, przedsiębiorcy i ziemianie.

Masowy mord popełniony na Polakach przez funkcjonariuszy NKWD, trwał od kwietnia do maja 1940 roku. Prawda o nim miała nigdy nie wyjść na jaw, a los polskich jeńców wojennych i więźniów miał pozostać nieznanym. Dopiero trzy lata później 13 kwietnia 1943 roku świat obiegła wiadomość o odkryciu przez Niemców w lesie katyńskim, pod Smoleńskiem, masowych grobów polskich jeńców wojennych. Jak się okazało były to ciała polskich jeńców z obozu w Kozielsku.

Przez blisko pół wieku prawda o zbrodni na Polakach była ukrywana i fałszowana. Przez ten długi czas rodzinom pomordowanych nie wolno było o nich mówić w Polsce, ich ojczyźnie, za którą zginęli, choć cały świat znał lub domyślał się prawdy. Natomiast w Polsce, swojej ojczyźnie byli to ludzie przeklęci i skazani na wieczne zapomnienie. Zgodnie z oficjalną propagandą można było mówić o Katyniu jako miejscu, gdzie polskich oficerów zamordowali

Niemcy. O Starobielsku i Ostaszkowie trzeba było milczeć. Nie wolno było wspominać, że tam Rosjanie przetrzymywali Polaków przed zamordowaniem. Przez pięćdziesiąt lat rodziny ofiar czekały na oficjalne wyjaśnienie, kto był katem ich bliskich, gdzie leżą szczątki zamordowanych i czy mordercy poniosą karę. Smutne jest to, że po tych pięćdziesięciu latach kłamstwa, ze strony ZSRR oraz władz Polski Ludowej, problem katyński zakończył się krótkim oświadczeniem ogłoszonym 13 kwietnia 1990 roku. ZSRR przyznał, że odpowiedzialność za masowy mord popełniony na polskich jeńcach ponosi ówczesne kierownictwo NKWD. Przekazano wówczas stronie polskiej listy wywozowe osób skazanych na śmierć sporządzone na mocy decyzji wydanej 5 marca 1940 roku przez naczelne władze ZSRR. W 1990 roku ujawnione zostały miejsca spoczynku jeńców ze Starobielska i Ostaszkowa w Miednoje i Charkowie.

Zbrodnia katyńska pozostawiła głęboką, niezabliźnioną ranę w pamięci rodzin ofiar, które musiały się zmierzyć z informacją o utracie ojców, mężów czy braci. Ten ból potęgowała jeszcze świadomość, że nie będzie im dane nawet ostatnie pożegnanie, modlitwa przy grobie, zapalenie zniczy, ustawienie krzyża. Pojawiła się potrzeba przynajmniej symbolicznego upamiętnienia pomordowanych. Pierwszymi miejscami przypominającymi o ofiarach stały się kościoły i cmentarze. Zamawiano za ich dusze msze św., na rodzinnych nagrobkach umieszczano nazwiska tych, którzy zginęli na Wschodzie. Przez wiele lat nie było szans na wzniesienie pomników czczących pamięć pomordowanych na Wschodzie Polaków, nawet w krajach, które nie były zależne od ZSRR. Dzięki zaangażowaniu tysięcy Polaków zamieszkałych za granicą, w tym przede wszystkim polskich kombatantów, którzy podejmowali działania zmierzające do podtrzymania pamięci o zbrodni katyńskiej zaczęto tworzyć miejsca upamiętniania ofiar.

Za pierwszy pomnik katyński uznawany jest krzyż na terenie parafii św. Wojciecha w amerykańskim Detroit. Znajduje się na nim napis z 1955 roku: „W hołdzie wymordowanym żołnierzom w Katyniu 1940 – 1955”.

W Europie Zachodniej pierwszy pomnik upamiętniający pomordowanych przez NKWD polskich żołnierzy powstał w Londynie. Wykonano go z czarnego granitu. W jego górnej części umieszczone jest godło Polski otoczone wieńcem z drutu kolczastego oraz napis Katyń i data 1940. W górnej części bazy umieszczono napis w języku polskim a poniżej w języku angielskim: „Pamięci 14 500 polskich jeńców wojennych, którzy zniknęli z obozów w

Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie, z czego 4 500 zidentyfikowano później w masowych grobach w Katyniu w pobliżu Smoleńska”. Pomnik ustawiono na cmentarzu Gunnersbury. Jego odsłonięcie miało miejsce 18 września 1976 roku, a dokonała go Maria Chełmecka, wdowa po Tadeuszu Chełmeckim, komisarzu Straży Granicznej, zamordowanym w Twerze. Na pomniku został zawieszony symbolicznie Krzyż Orderu Virtuti Militari (nr 14 384), którym Stanisław Ostrowski - prezydent RP na uchodźstwie w Londynie, dekretem z dnia 11 listopada 1976 roku odznaczył zbiorowo żołnierzy polskich zgładzonych w Katyniu i innych, nieznanych miejscach kaźni, dla upamiętnienia ofiary ich życia, w imię Niepodległości Polski.

Pomnik w Toronto stał się pierwszym na świecie pomnikiem katyńskim w miejscu publicznym na terenie miejskim. Powstał dzięki staraniom i determinacji kanadyjskiej Polonii. Inicjatorem jego powstania był pułkownik Tadeusz Walkowski. Pomnik ma kształt prostokątnej masywnej bryły rozdartej pęknięciem biegnącym nieregularnie wzdłuż osi centralnej. Na bocznych ścianach umieszczona jest dedykacja od strony południowej po angielsku, a od północnej po polsku. Napis informuje, że pomnik poświęcono: „, Pamięci 15 tysiącom polskich jeńców wojennych zaginionych w 1940 roku z obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie na terytorium ZSRR. Ponad czterech tysiącom ofiar wymordowanych przez funkcjonariuszy tajnej policji sowieckiej, odkrytych później w masowych grobach w Katyniu pod Smoleńskiem”. Ceremonia odsłonięcia pomnika miała miejsce 14 września 1980 roku.

Jedyny Pomnik Katyński w Afryce upamiętniający ofiary zbrodni katyńskiej znajduje się w Miejskim Parku James & Ethel Grey, w dzielnicy Melrose, w Johannesburgu. Powstał z inicjatywy miejscowej Polonii. Jest betonową konstrukcją, w której dwie części stanowią zarys nieistniejącego krzyża pośrodku. Odsłonięto go 9 maja 1981 roku. W 1989 roku umieszczono na nim dwie dodatkowe tablice. Pierwsza upamiętnia 69 południowoafrykańskich lotników, którzy zginęli w 1944 roku niosąc pomoc powstańcom warszawskim, a druga walkę żołnierzy Armii Krajowej. Napisy na pomniku są w trzech językach: polskim, angielskim i afrikaans.

Wymienione miejsca, w których odsłonięto pomniki upamiętniające zbrodnię katyńską, przed przyznaniem się ZSRR do jej popełnienia, znajdują się poza granicami naszego kraju. W Polsce stało się to możliwe dopiero po 1989 roku. Ale także wcześniej podejmowano próby upamiętnienia ofiar z Katynia, Miednoje i Charkowa. W 1976 roku na Cmentarzu Wojskowym

na Powązkach w Warszawie, w miejscu zwanym Dolinką Katyńską, ustawiono drewniany krzyż ze znakiem Polski Walczącej oraz napisem informującym o zabitych na nieludzkiej ziemi strzałem w tył głowy. Krzyż został szybko usunięty przez „nieznanych sprawców”. Stało się to inspiracją do trwalszego upamiętnienia w tym miejscu ofiar zbrodni. 31 lipca 1981 roku członkowie Komitetu Budowy Pomnika Katyńskiego ustawili w Dolince Katyńskiej pierwszy w Polsce Pomnik Katyński. Był to kamienny krzyż z datą 1940 r. orłem w koronie, tablicą z napisem Katyń i literami WP oraz słupkami z nazwami obozów NKWD, gdzie więziono Polaków. Tej nocy krzyż został zdemontowany i wywieziony przez Służbę Bezpieczeństwa. W roku 1985 władze PRL umieściły w tym miejscu krzyż z napisem: „Żołnierzom polskim ofiarom hitlerowskiego faszyzmu spoczywającym w ziemi katyńskiej – 1941 rok. 1 sierpnia 1988 roku na rządowym pomniku została umieszczona polska flaga z napisem: „Żądamy prawdy – 1940”. W kwietniu 1989 roku do napisów dodano nazwy trzech obozów jenieckich. W dzień litery były, a w nocy znikaly – usuwane przez „nieznanych sprawców”. Zdemontowany w 1981 roku pomnik ponownie ustawiono w Dolince Katyńskiej dopiero w 1995 roku. Obecnie znajdują się tam dwa pomniki w postaci krzyży i traktowane są jako jeden monument nazywany Krzyżem Katyńskim.

W czasach PRL osobom próbującym walczyć o prawdę katyńską groziły represje, więzienie, aresztowanie a nawet śmierć. Przez wiele lat ważniejsza od prawdy były dobre stosunki ze Związkiem Radzieckim. Aby pamięć o pomordowanych na nieludzkiej ziemi Polakach nie znikła należy o nią dbać. Miejsca pamięci, które wymieniłem powstawały w czasach, w których władza robiła wszystko, by Polacy zapomnieli kto był sprawcą zbrodni. Tworzono „nową prawdę”, ale historia dowiodła, że prawdy nie da się ukrywać. Głoszenie prawdy o Katyniu, o którą walczyły całe pokolenia, to nasz obowiązek, by „świat nie zapomniał do swego istnienia” tak tragicznego wydarzenia jakim był Katyń.

... I tylko pamięć została
Po tej katyńskiej nocy...
Pamięć nie dała się zgładzić
Nie chciał ulec przemocy.

I woła sprawiedliwość
I prawda po świecie niesie...
Prawdę o jeńców tysiącach
Zgładzonych w katyńskim lesie.... / Feliks Konarski/

Wszystkich Świętych 1980
Wrocław,
Cmentarz na Oporowie,
Człowiek przyszedł,
Deski dwie przyniósł,
I skrzyżował.
„Zamordowanym w Katyniu”
Kredą napisał.
Świecę zapalił,
Łzę otarł,
Ukląkł...
Kłęczał i szeptał:
głos krwi
żołnierzy naszych
usłysz o Panie,
Boże , Ty wiesz,
Boże...i my wiemy.
Boże... zmiłuj się.
Zmiłuj się nad Polską.
Przez ich cierpienia
Wolność daj
Narodowi memu.

Bibliografia

1. T. Małkowski, J. Rzeźniowiecki. Historia III. Podręcznik do gimnazjum. GWO, Gdańsk 2000
2. A. Paul, Katyń. Świat Książki, Warszawa 2007.\
3. A. Siomakajło, Katyń w pomnikach świata. Agencja Wydawnicza CB, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2002.
4. W. Materski, Katyń. Od kłamstwa ku prawdzie, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2012.

Netografia

1. <https://ipn.gov.pl/upamiętnienie>
2. <https://katyn.ipn.gov.pl/kat.pomniki>
3. <https://dzieje.pl/aktualności/niechciane> pomniki katyńskie
4. [https://pl.m.wikipedia.org/kat.Pomniki katyńskie w Polsce](https://pl.m.wikipedia.org/kat.Pomniki_katyńskie_w_Polsce)
5. <https://pl.wikipedia.org/kat.pomniki> katyńskie